

ATATÜRK VE HALKÇILIK

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

I

Atatürkçülük iki temele dayanır: Birincisi, Türklerin millet olarak ileri hamleleri başaracağına olan inan, ikincisi de inkılâpçı metot dışında Türkler için millî, bağımsız ve medenî bir hayat olamayacağı kanısındır.

Yeni bir devlet kurmanın ve onu "hasta adam"ın yerine koymanın, başka bir deyimle tek ve gerçek kurtuluşun yolu, Millî Kurtuluş Savaşı idi. Eğer bu yol izlenmeseydi, Batı'nın sunduğu formül Sèvres diktası altında birkaç vilâyetten ibaret bir yarı sömürgecilik ve esirlik dönemi olurdu. İstanbul hükümeti saltanatçı ve hilafetçi görüşü ile bu sonucu kabul ediyordu.

"Batı" formülü karşısında, "Doğu"nun formülü ise Millî Kurtuluş Hareketi'ni tamamlayıp Sovyet Federasyonu'na girmek, bugünkü Azerbaycan, Ermenistan gibi bir çeşit peyk devlet olmaktı.

Atatürk'ün gerçek dehası, "Türkiye'nin ahalisi" yani halkı olarak tanımladığı Türk milletine inan olayı ile başlar. Atatürk Türk milletinin ruhunu ve halkın özlem ve kabiliyetini keşfetmiş bir insandır. O'nun inancına göre, Türkleri ancak ve yine Türkler kurtarabilirdi. Bu nedenle Atatürk birleştirici ve toplayıcı Anadolu Hareketi'nin lideri olmuştur.

Gerçekten İstanbul'dan Anadolu'yu ayıran önemli fark, İstanbul'un kararsızlığı, Anadolu'nun ise kararlılığı idi. Hükümetin harp edememesine karşılık, millet savaşa hazırdı. Öyle ise hükümet milleti temsil etmiyordu. Mustafa Kemal Samsun'dan Amasya'ya doğru ilerlerken Amasya Tamimi'nde ilk ve gerçekçi prensibi koyar: Memleketi, yine milletin azmi ve kararı ile kurtarmak. Mustafa Kemal, silâhlı teşkilât olan Kuva-yı Milliye ile memleket yanında dağılmış bulunan kanunî teşkilât "Müdafaa-i Hukuk"u birleştirmiş, bu suretle Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı silâhlı kuvvetleri içine almıştır.

İstanbul hükümeti ve yöneticileri ise Türklerin Milliyetçilik prensibi adına millet olarak bir kurtuluş hareketine geçmelerini, birkaç kişinin tah-

riki ile yapılmış, “eşkiyalık” saymışlar ve başta Mustafa Kemal olmak üzere, elebaşları Şeyhülislam Dürrizade’nin fetvası ile idama mahkûm etmişlerdir.

Buna rağmen, Atatürk’ün liderliğinde Türk milleti Müdafaa-i Hukuk yolundan “Millî Devlet”e varmak için üç safhadan geçmiştir: Mahallî Kongre Hareketleri; bunları birleştirip savaşa millî bir hüviyet kazandıran Sivas Kongresi ve nihayet TBMM Hükümeti dönemi. Bu suretle millî hareket kanunilik ve meşruluk kazanmıştır.

Batı, millî ve bağımsız Türk Devleti’nin kurulmasını önlerken, Doğu’nun sorduğu soru, Türkler millî bir devlet kurmalı mı? sorusu idi. Lenin’in tezine göre, millî kurtuluş gaye değil, vasıta idi. Kurtuluş hareketini başarmış olan millet, millî ve bağımsız bir devlet kurmamalı, komünist blokun bir üyesi olmalı idi. Kısaca, Türk milletinin Kurtuluş Hareketi’nin gelişme yönü, ne Batı’da ne de Doğu’da hoş karşılanmıştı. Sovyetler Birliği, Türklerin millî ve bağımsız devlet kurması gerektiğine kani olmamakla beraber, Anadolu hareketlerine kendi taktiğinin icabı yardım etmiş, fakat daha 13 Eylül 1919’da, Sivas Kongresi sıralarında devrin Sovyet Hariciye Komiseri Çiçerin, Türk köylüsünün komünist olmayan idarecilere karşı isyanını tavsiye etmiştir.

İstiklâl Savaşı boyunca Atatürk, Kurtuluş Hareketi’ni Sovyetlerin gözlüğü ile görmediğini anlatmış, Aralık 1922’de kendisini ziyaret eden Petit Parisien muhabirine verdiği beyanatta şöyle demiştir: “Biz ne bolşevîğiz, ne de komünist; ne biri, ne diğeri olamayız. Türkler milliyetperver ve dinlerine hürmetkâr bir millettir. Bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümetidir ve lisanımızda bu hükümet “halk hükümeti” diye yâdedilir. Cumhuriyetin 10. Yıldönümüne doğru 1932’de, Atatürk komünist rejimi dünya ve insanlık için korkunç bir tehlike olarak görmüş ve Amerikalı General Mac Arthur’a Stalin emperyalizminin çizgilerini belirtmiştir.

Kısaca; Komünist Enternasyonalî’nin İkinci Kongresi’nin kararı ile, Eylül 1920’de toplanan Bakü Doğu Milletleri Kongresi’nde benimsenen Leninci teze göre, Türk Kurtuluş Hareketi’nin sosyalist köylü ihtilâline çevrilmesi ve bu işi başaracak öncü kuvvet olarak komünist partilerin kurulması öngörüldüğü halde, Atatürk, Türkiye’nin halkçı rejiminin bolşeviklikle ilgisi olmadığını belirtmiş, Türkiye’de kurulan gizli Komünist Fırkası’nın karşısına geçmiş ve zanlıları, İstiklâl Mahkemesi’ne sevk etmiştir.

Atatürk'ün liderliğinde dış düşmana, padişaha ve padişahçılara karşı gerçekleştirilen Millî Kurtuluş Hareketi ve kurulan yeni Türkiye Devleti'nde eski düzenden kalan tek unsur artık millet hüviyetini kazanmış olan Türklerdi. Atatürk'ün "halk hükümeti", demokratik hükümet diye adlandırıldığı sistem millî devlet ile beraber doğmuştur. Bu sistem ne komünist-bolşevik, ne de saltanatçı-hilafetçi değildir.

Atatürk'e göre; "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir. Türk halkı medenidir. Tarihte medenidir, hakikatte medenidir. Türk milleti halk idaresi olan cumhuriyetle idare olunan bir devlettir."

Gazi Mustafa Kemal'i "Osmanlı Paşası" olarak tanımlayan ve küçümseyenler onun halkçı, birleştirici kudreti karşısında yaya kalmışlardır. Atatürk'ün milliyetçiliğindeki birleştirici gücü; dış tehlike karşısında ve Müdafaa-i Hukuk hareketi içinde gerçekleşmiş, kendi oluşturmadığı bir akımı kongreler ve TBMM halinde birleştirmiştir. Atatürk'ün birleştirici milliyetçiliği Türk toplumuna Osmanlılık niteliklerinden ve dağılıp tehlikelerinden kurtarma çabasıdır. Misak-ı millicilik; Kürtlük, Lazlık, Çerkezlik gibi ayrılıkların üstesinden gelen bir kaynaşmayı ve etnik birleştiriciliği ifade eder. İmtiyazsız, sınıfsız bir toplum formülü ise, sosyal kaynaşmanın bir ifadesidir. Buna, ayrıca Atatürk döneminde mezhepçi ayrılıkların kaldırılmasını da ekleyiniz.

Atatürk'ün "birleştirici milliyetçiliği" iç çekişmelerden, dar ve kısıp partililik ve fırkacılıktan bıkmış bir toplumun derdine deva bulmak amacıyla, bu ayrılıkların üstüne çıkmak olmuştur. Kısaca, Atatürkçülüğün toplumsal, etnik ve siyasal plânlardaki kaynaştırıcı yönü böylece ortaya çıkmış ve Türk milleti bu kaynaşma temeline dayanmıştır.

II

Atatürk'ün "Halkçılık ilkesi" ile de dile getirdiği millî hâkimiyete bağlılığı; Türk milletine sevgi, saygı ve inanç hissine dayanır. Gerçekten Kemalist devrimin başarısı Atatürk'ün ancak ve özellikle Türk milletine beslediği derin inançla açıklanabilir.

Merhum Yunus Nadi, "Ankara'nın İlk Günleri" adlı ve Mustafa Kemal'in Ankara'ya gidişini takiben orada çıkarmağa başladığı "Yeni Gün" gazetesi dönemine ait hatıralarını saptayan kitabında; Ankara'nın yoksulluğu içinde etrafındaki birtakım iç burucu kötü durumlardan kendi hesa-

bına şikayetçi olduğunu ve bunu nihayet bir akşam Mustafa Kemal'e açtığını ve şu cevabı aldığını yazar: "...Zaten bu büyük işin zevki de işte buradadır. Bu çölden bir hayat çıkarmak, bu inhilâlden bir teşekkül yaratmak lâzımdır. Maamafih sen ortadaki boşluğa bakma, boş görülen o saha doludur, çöl sanılan bu âlemde saklı ve kuvvetli hayat vardır. O millettir. O, Türk milletidir. Eksik olan şey teşkilâttir. İşte şimdi onun üzerindeyiz."

Yunus Nadi Bey, ortaya attığı bütün karışık ve karamsar durumlara Mustafa Kemal'in hep iyimser cevaplar vermesi üzerine, Ankara'nın boşluğunun gözünden silindiğini, bütün vatani canlı insanlarla dolu bir gülistan görmeğe başladığını ve ilk defa olarak çok rahat bir uyku uyduğunu yazar.

Anadolu'nun çöl yaylasında Mustafa Kemal'in gördüğü dopdolu hayatı daha sonra Falih Rıfkı Atay "Yayla" başlıklı yazısında büyük güçle tasvir etmiş "Yayla Türk'ün beşiği idi. Son sınır da o olmuştur. Yayla, biraz Türk'ün kendisidir," demiştir.

Ankara'nın yeni devlet merkezi olmasına, bütün sözde aydınların hayret ve tenkitlerine rağmen, karar veren Mustafa Kemal şöyle demiştir: "Siyasî başkentimiz Anadolu'nun ortasında kalacaktır. Batı'nın ve Doğu'nun temsilcileri bizim ile, bu başkentte temas edeceklerdir. Bu başkentte her türlü diplomatik meseleler görüşülecektir. Bu başkentte milletin sinesinden doğan Hükümet çalışacaktır. Ankara Hükümet Merkezi'dir ve ebediyen Hükümet Merkezi kalacaktır".

Daha Samsun'a çıkışının ilk günlerinde, O'nun neler yapacağını merak edenler ve o günlerin kötü şartları ortasında, hemen eldeki askerî birliklere yeni bir çeki düzen vererek, Yunan ordularını tepelemenin en kestirme yol olduğunu düşünenler pek çoktu. Fakat, O ilk yapılacak kongrede bulunmak için acele ediyordu. Bir an önce Erzurum'a gitmek lâzımdı. Sonradan çok iyi anlıyoruz ki, Mustafa Kemal için en önemli ve asıl kuvvet kaynağı, asıl mücadelenin dayanacağı kudret, Türk milletinin sönmez yaşama iktidarı ve irade gücü idi. Buna dayanmadıkça hiçbir teşkilât, hiçbir karar bu milleti esir olmaktan kurtaramazdı. Erzurum Kongresi'nin buhranlı havasını anlatan merhum Cevat Dursunoğlu, "O halka inanıyor, onun içindeki ölmez cevhere bel bağlıyordu." diyor. Gerçekçi Mustafa Kemal biliyordu ki, ordular dağılabilir, silâhlar işe yaramaz olur. O dağılmayacak ve yıkılmayacak bir kuvvete dayanmak istiyordu. Dağıldıkça büyüyen, kırıldıkça bilenen bir kuvvete arkasını vermek istiyordu. Bu kuvvet, kağınısı ile Anadolu yollarının uzun gecelerini bir sancı gibi inleyen Türk kadınının çilekeş göğsünde çarpıyordu. Bu kuvvet, dağdaki rençberde, bir köşe-

ye çekilmiş emekli askerde ve memurdaydı. Bu kuvvet dağınmıktı, yorgundu, açtı. Daha doğrusu görünürde yoktu. İşte Mustafa Kemal mantıkça yok olan bir kuvvete el atmış ve bunun köklülüğünü, dağılmaz ve yenilmezliğini anlayarak ve ona inanarak, rütbe ve nişanlarını Saray'ın yüzüne fırlatarak "Sine-i Millette bir Ferd-i Millet olarak" mücadeleyi başlatmış ve zafere erdirmiştir.

III

"Türkiye Cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir: Biri millet kararı, diğeri en ağır ve müşkül şartlar içinde dünyanın takdirlerine hakkı ile lââyık görülen ordunun kahramanlığı" diyen Atatürk, Millî Mücadele'nin en karanlık günlerinde, yanında bulunan sadık yakınlarından gazeteci Yunus Nadi Bey'in; "Her kerameti Meclis'ten beklemek niyetinde miyiz?" diye sorması üzerine, Mustafa Kemal'in verdiği cevap şu olmuştur: *"Ben her kerameti meclisten bekleyenlerdenim. Bir devreye yetiştik ki onda her iş meşru olmalıdır. Millet işleri de ancak millî kararlara istinat etmekle, milletin hissiyat-ı umumiyesine tercüman olmakla hâsıldır. Milletimiz çok büyüktür. Hiç korkmayalım. O, esaret ve zillet kabul etmez. Fakat onu bir araya toplamak ve kendisine; "Ey Millet, sen esaret ve zillet kabul eder misin?" diye sormak lâzımdır. Ben, milletin vereceği cevabı biliyorum... Bizim bildiğimiz hakikatler millette de tamamen malûm olunca, onun kararlar bahsinde de bizim gibi düşünceği neden kabul edilmemelidir? Ben, bilâkis milletin bu hususta daha salim, daha kati kararlar, vereceğine kanıim."*

Esasen Mustafa Kemal'in plânının temel unsuru Millî Mücadele Hareketi'ni halka maletmek ve liderliğe seçimle gelmek olmuştur.

Mustafa Kemal TBMM'ne 13 Eylül 1920'de bir Anayasa tasarısının gerekçesi olarak sunduğu hükümet programında, TBMM hükümetinin amacının, halka dayanan bir hükümet kurmak, halkı emperyalist ve kapitalist düşmanlardan korumak, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanan bir idare sistemini gerçekleştirmek olduğunu ifade etmekte idi. O devirde Türkiye'de yerli bir sermayedar sınıfı mevcut bulunmadığına göre, Atatürk'ün "kapitalizm" deyimini ile sömürücü ve kapitalasyoncu dış sermaye çevrelerini amaçladığı muhakkaktı.

Atatürk'ün siyasî nitelikteki halkçılık anlayışı yanında, sosyal ve iktisadî nitelikteki halkçılık anlayışına göre, halk, millet ve devlet birliğini ve bütünlüğünü meydana getiren sınıfsız, imtiyazsız bir topluluktur. Bu topluluk içinde bir taraftan çeşitli grupların karşılıklı çıkarları, diğer taraftan

toplumun bütünü ve kişilerin hakları devlet tarafından ayarlanır ve ahenkleştirilir.

Atatürk'ün "Yeni Türkiye"sinin yani Cumhuriyetimizin ideali: Uygarlık ve refahtır.

Atatürk'te asıl amaç çağdaş uygarlıktır. Refah fikri de çağdaş uygarlığın maddi temelini teşkil etmesi bakımından benimsenmiştir.

Atatürk'e göre, Türkiye'yi belli bir uygarlık ve refaha ulaştırmanın başlıca yolu iktisadî kalkınmadır. Bu yüzden Atatürk, Türkiye'nin iktisadî kalkınmasının yolu ve yönünü tespit etmek için Şubat 1923'de toplanan İzmir İktisat Kongresi'ni Erzurum ve Sivas Kongrelerine benzeter.

Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'ni açış nutkunda da açıkça dile getirdiği görüşüne göre; Türkiye'de çıkarları çatışan sınıflar yoktur ve kalkınmanın bütün sınıflar lehine cereyan etmesi gereklidir.

Atatürk'ün sosyal bir görüş olarak Halkçılık ilkesi ise, ekonomik kalkınma yönünden bazı ampirik aramalara yol açmıştır.

Nitekim Serbest Fırka'nın özel girişimci siyasetine karşılık, 1929 Dünya ekonomik bunalımının baskısı ile de ortaya atılan ve 1931'de CHP'nin 3. Kongresi'nde kabul edilen pragmatik ve ampirik Devletçilik ilkesi bunun ifadesidir.

Karma ekonominin anladığı anlamdaki bu devletçilik, aşırı uçların itirazlarına rağmen, Türkiye'de âdeta gelenekleşmiştir.

IV

Bizzat Mustafa Kemal 1927 Nutkunda şunları söyler: "*İlk Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı, Meclis'e takdim etmişim. Meclis'in açılmasından sonra okunan ve kabul olunan takririmi de bu kısım ile beraber, Halkçılık programı ismi altında tâb ve neşretmişim.*"

Demek ki Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'nin en karanlık günlerinde bir halkçılık programı vardı. Bu programa göre, millet halktır. Devlet halk devletidir. Zaten bu "halk hükümeti" vasfı, Büyük Millet Meclisi kuruluş ve müzakerelerine başlarken, Mustafa Kemal'in sunduğu 24 Nisan 1920 tarihli takririnde de ifade edilmişti. 13 Eylül 1920 tarihli program veya Teşkilât-ı Esasiye kanun tasarısında ise "halk hükümeti" tabiri belirtilmiştir. Esasen o devrede Anadolu'da görülen, tam bir halk hareketiydi.

Halk, hem dünyanın en güçlü devletlerinin irade ve saldırılarına, hem iç düşmanlara karşı çarpışıyordu.

13 Eylül'de Mustafa Kemal'in sunduğu program gerçi uzun tartışmalara sebep olmuştur. Ama halkçılık, bu tasarı veya programın ruhuydu. Meselâ Madde 4'de şöyle deniyordu : *"Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, halkın maruz bulunduğu sefalet sebeplerini gidererek, saadet ve refahının sebeplerini temin etmeyi esas umde sayar.*

Bu sebeple toprak, maarif, adliye, iktisat ve bütün içtimaî meselelerde asrın icabına ve halkın hakikî ihtiyacına göre muktazî yenilikleri ve tesisleri vücuda getirmeyi başlıca vazife sayar..."

Sonra aynı tasarıda, hükümet bir halk hükümetidir. Meselâ esas maddelerin sekizincisi şudur:

"Madde 8 — Türkiye Halk Hükümeti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur".

Esasen bu madde, 6. maddenin ruhunu da tamamlar:

"Madde 6 — Hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır."

Kısaca, Halkçılık ilkesi, Mustafa Kemal'in bu konudaki öz konuşmalarına dayanan bir gelişme seyrine bağlıdır. Gerçi bu akış sonraları oldukça dumanlanmıştır. Ama 1927 Kongresi'nde halkçılığın gene de C.H.P tüzüğünde bir ana ilke olarak yer alışı önem arz eder. Bu açıklamalardan sonra ve 1931 Kongresi'nde tespit edilen parti programının ruhu dahilinde halkçılıktan anlaşılan manayı özetleyelim. Bu esas şöyle tarif ve tespit edilmiştir:

"İrade ve hâkimiyet kaynağı millettir. Bu irade ve hâkimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşı vazifelerini tamamıyla yerine getirmek için kullanılması, partinin başlıca prensiplerindedir."

"Kanunlar önünde mutlak bir eşitlik kabul eder, hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaata imtiyaz tanımayan yurttaşları, halktan ve halkçı olarak kabul ederiz."

"Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil, fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü bakımından türlü hizmetlere ayrılmış bir cemaat saymak esas prensiplerimizdendir."

“Partinin bu prensiple göz önünde tuttuğu gaye, sınıf kavgaları yerine içtimaî nizam ve tesanüdü elde etmek ve menfaatlar arasında birbirine zıt olmayacak surette ahenk yaratmaktır.”

Merhum Şevket Süreyya Aydemir’in Tek Adam’ında çok isabetle teşhis ettiği üzere, bu gayelere ulaştırıcı “yenilikleri ve kuruluşları” sağlamak şartıyla, burada halkçılıktan kastolunan, çağdaş manasıyla bir “Sosyal Devlet” olsa gerektir. Aksi halde bu fikir ve gayelerin havada kalacağı şüphesizdir.

Meselâ 1934 Parti Kongresi’nde C.H.P. Umumî Katibi Recep Bey (Peker) şöyle konuşur:

“Halkçılık bir klişeden ibaret değildir. Halkçılık çok ehemmiyet verdiğimiz bir noktadır”.

“Türkiye’de sınıf yoktur. Sınıf kavgası yoktur. İmtiyaz yoktur. Mıntıka taassubu, derebeylik, ağalık, aile, cemaat imtiyazı fikirleri yoktur.”

Ama bu sözler yine Şevket Süreyya’nın dediği gibi, gerçeğin herhalde tam ifadesi değildi. Türkiye’de elbette ki sınıflar vardı. Derebeylik münasebetleri, ağalık, şeyhlik, aile, cemaat imtiyazı vardı. Bizce bunları gidermek için de “İnkılâpçılık” ve “Devletçilik” ilkeleri evvelâ parti programına, sonra da Anayasa’ya girmiştir.